

LES 16

Je kent al:

1. ire, esse, posse, velle, nolle, malle, ferre
2. praesens, imperfectum, perfectum, plusquamperfectum, futurum, futurum exactum
3. passieve (on)voltooide tijden
4. 1^e t/m 5^e declinatie
5. adiectiva 1/2^e en 3^e declinatie
6. adverbia
7. de pronomina personalia, demonstrativa, possessiva, interrogativa, relativa
8. ppa en ppp, ablativus absolutus
9. gradus comparationis
10. correlativa
11. aci, nci
12. perfecta met praesensbetekenis
13. coniunctivus praesens en imperfectum activum en passivum in bijzinnen

Je gaat leren:

1. participium futuri activi en futurum perifrasticum
2. relatieve aansluiting
3. coniunctivus perfectum en plusquamperfectum activum en passivum in bijzinnen

Herhalingsoefeningen

Verba

Opdracht 1

- Schrijf de werkwoorden uit de woordenlijst onder tekst 16.1 samen met hun betekenis op.
- Noteer de declinatie en stam.

Opdracht 2

Vertaal onderstaande vormen.

1. eras	11.remota sunt
2. malo	12.removete
3. accipiet	13.adiunctae estis
4. dedimus	14.iussum est
5. sacrificareri	15.instituta
6. incende	16.sacrifices
7. iuberet	17.senties
8. tenuisse	18.sentires
9. exploratus est	19.immolari
10.serverer	20.comperiatu
21.incensum erit	31.removeantur
22.server	32.instituis
23.removisse	33.iubebimus
24.tentum	34.senseras
25.iusserunt	35.incendant
26.sensi sunt	36.removeberis
27.cogitavisse	37.posuimus
28.dubitarem	38.noceretis
29.sentiam	39.coepimus
30.incendisti	40.immolaverimus
41.ponite	47.noceant
42.sacrificatus sum	48.det
43.dederitis	49.commemoremur
44.incendentur	50.removearis
45.servavimus	51.incenderint
46.tulisti	52.servabis

53. quaeris
54. quaeretur
55. quaeri
56. quaerant

61. quaesivimus
62. nocebitis
63. instituitur
64. postulareris
65. postulata
66. quaesitum est
67. nocuero
68. iubearis
69. immolentur
70. incenderemus

81. nocuit
82. immolarem
83. comperi 2x
84. dubitetur
85. adiunxeras
86. cogitetur
87. immolate
88. velis
89. potes
90. cogitata sunt

101. dubitaverimus
102. exploretur
103. accipiatur
104. dareris
105. comperirentur
106. erunt
107. celas
108. explorarem
109. celatus est
110. malueram

57. commemoraremur
58. postulavi
59. poni
60. commemoramur

71. commemorabimur
72. instituerem
73. fuisse
74. incendi
75. ferte
76. accepti sumus
77. explorabitur
78. postulaveramus
79. positae erimus
80. comperiri

91. comperient
92. postuler
93. deris
94. dubitabuntur
95. potuerint
96. corrupimus
97. coeperant
98. tuleras
99. corruptus est
100. commemoraveras

111. corrumpantur
112. confectus
113. comperisse
114. dubitata sunt
115. cogitaretis
116. dedisse
117. lata erat
118. commemorati sunt
119. adiungentur
120. conficietis

121. ferretis
122. corrumpi
123. corrumpentur
124. fert
125. compereram
126. possit
127. coeperis
128. acciperemur
129. conficiamini
130. cogitaverimus

131. adiungis
132. sint
133. corrumpere
134. celes
135. comperta
136. malitis
137. confecistis
138. voluerunt
139. accepistis
140. feram

141. adiungebamur
142. celaberis
143. vis
144. possemus
145. latus est

146. feres
147. tenueris
148. celavit
149. confeceritis
150. essem

Substantiva

Opdracht 3.

Schrijf de substantiva onder tekst 16.1 samen met hun betekenis op.
Noteer ook declinatie en stam.

Opdracht 4

Vertaal de volgende vormen.

1. amicitiae	9. legatos
2. amico	10. suspicionibus
3. voluntas	11. voluntatum
4. fidei	12. hortarum
5. suspicione	13. puerule
6. cupiditatum	14. mari
7. cupiditati	15. aram
8. mente	16. hostiae
17. amicitiiis	25. legatorum
18. menti	26. suspitioni
19. nemine	27. amicos
20. marium	28. mentium
21. voluntates	29. hostia
22. voluntatem	30. puerulorum
23. legato	31. maribus
24. princeps	32. fide
33. principem	41. fidem
34. odia	42. maris
35. cupiditates	43. odiis
36. aras	44. principium
37. cupiditate	45. amici
38. pueruli	46. amicitias
39. suspicione	47. principis
40. nemini	48. amicorum

Het pfa en het futurum perifrasticum.

Het participium futuri activi.

Vorming

Het Latijn kent drie participia: het tegenwoordig, voltooid en toekomstend deelwoord, ofwel het ppa, ppp en het pfa. PFA is een afkorting voor het participium futuri activi: het is toekomstend/natijdig (moet nog gebeuren) en bedrijvend. Dat laatste moet je goed onthouden, omdat de vorm nogal misleidend is. Je maakt het pfa namelijk door het af te leiden van het ppp: je vervangt –us door –urus. Voorbeeld ‘laudatus’ wordt dan ‘laudaturus/a/um’. Evenals de andere participia heeft het toekomstende deelwoord natuurlijk kenmerken van een werkwoord (handeling), maar is het ook een bijvoegelijk naamwoord en dus congrueert het altijd met een naamwoord, dat onderwerp van het participium is. Het pfa wordt evenals het ppp, verbogen als ‘bonus’.

Hoe vertaal je het pfa?

De betekenis van laudaturus is:

1. zullende prijzen (minst gebruikt)
2. van plan zijnd te prijzen
3. bestemd te prijzen
4. gaand prijzen
5. op het punt staand te prijzen
6. om te prijzen

Misschien is het wel handig om alvorens verder te gaan een overzicht van de participia inclusief vertaling te geven.

	ppa	ppp	pfa
	3 ^e declinatie	1 ^e /2 ^e decl.	1 ^e /2 ^e decl.
1 ^e coni.	laudans, -ntis prijzend	laudatus geprezen	laudaturus zullende prijzen
2 ^e coni.	videns ziend	visus gezien	visurus zullende zien
3 ^e coni.	regens besturend	rectus bestuurd	recturus zullende besturen
4 ^e con.	audiens horend	auditus gehoord	auditurus zullende horen
5 ^e coni.	capiens nemend	captus genomen	capturus zullende nemen

Het futurum perifrasticum.

De term perifrasticum betekent eigenlijk 'omschrijvend' futurum. Dit betekent dat het futurum niet uit één vorm bestaat, zoals laudo, laudabam, laudavi, laudabo, maar gemaakt is van een koppelwerkwoord en deelwoord.

Het futurum perifrasticum maken stelt niets voor: men neme een vorm van esse en het pfa. Waar je wel op moet letten is de vertaling of betekenis. In de indicativus heeft het futurum perifrasticum een bijzondere betekenis.

Voorbeeld: laudaturus sum:

1. ik sta op het punt te prijzen
2. ik ga prijzen
3. ik ben van plan te prijzen
4. ik ben bestemd te prijzen
5. nooit: ik zal prijzen

In alle andere modi verliest het meistens die bijzondere betekenis: laudaturus esse – te zullen prijzen.

Opdracht 5.

Vertaal onderstaande vormen. Denk aan eventuele naamvallen. De verba komen uit tekst 16.1 Let op erkomen participia van alle tijden in voor.

1. accepturus	7. corrupturum	14. instituentem
2. adiuncturi sumus	8. daturus esse	15. nocituri sumus
3. celaturus est	9. dubitaturos	16. positos
4. commemoraturae erant	10. exploraturae sunt	17. postulantibus
5. cogitatura sum	11. immolante	18. iuratum est
6. comperturis	12. iuratis	19. iubenti
	13. incenditibus	20. immolatus esse
21. sacrificante	28. nocentis	35. sacrificaturam
22. servatos	29. inferentium	36. postulatas
23. removentibus	30. remotas	37. iussa sunt
24. incensorum	31. ponentem	38. segregaturae erant
25. segregati erunt	32. incensus erat	
26. iuraturis	33. servaturo	39. posituros esse
27. postulaturam	34. sacrificatarum	40. remoturum est

Relatieve aansluiting.

Vaak begint een nieuwe zin met een relativum, maar het antecedent daarvan staat in de vorige zin of is de vorige zin. Het relativum moet je dan vervangen door et/sed/nam en een corresponderende vorm van is/ea/id.

Hannibal monitus a nuntiis est. **Quorum** verba eum terruerunt. Quorum = et eorum

Hannibal verbis nuntiorum territus est. **Quod** mirabilem puto.

Quod = et id.

Opdracht 6.

Vervang eerst de relativa door de corresponderende vorm van is/ea/id en vertaal daarna.

1. Hannibal deis sacrificavit. Quod eum non servavit.
2. Romani aram removerunt. Quae sacra Iovis erat.
3. Legati operam dederunt, ut eum cupiditate belli incenderent. Quos Romani miserant.
4. Clandestinis consiliis Antiochum corruperunt. Qua re Hannibal territus est.
5. Hostiae deis a Romanis immolatae sunt. Qui igitur eos servaturi sunt.
6. Imprudenti mente eos iussit amicitiam celare. Sed quibus id nociturum est.

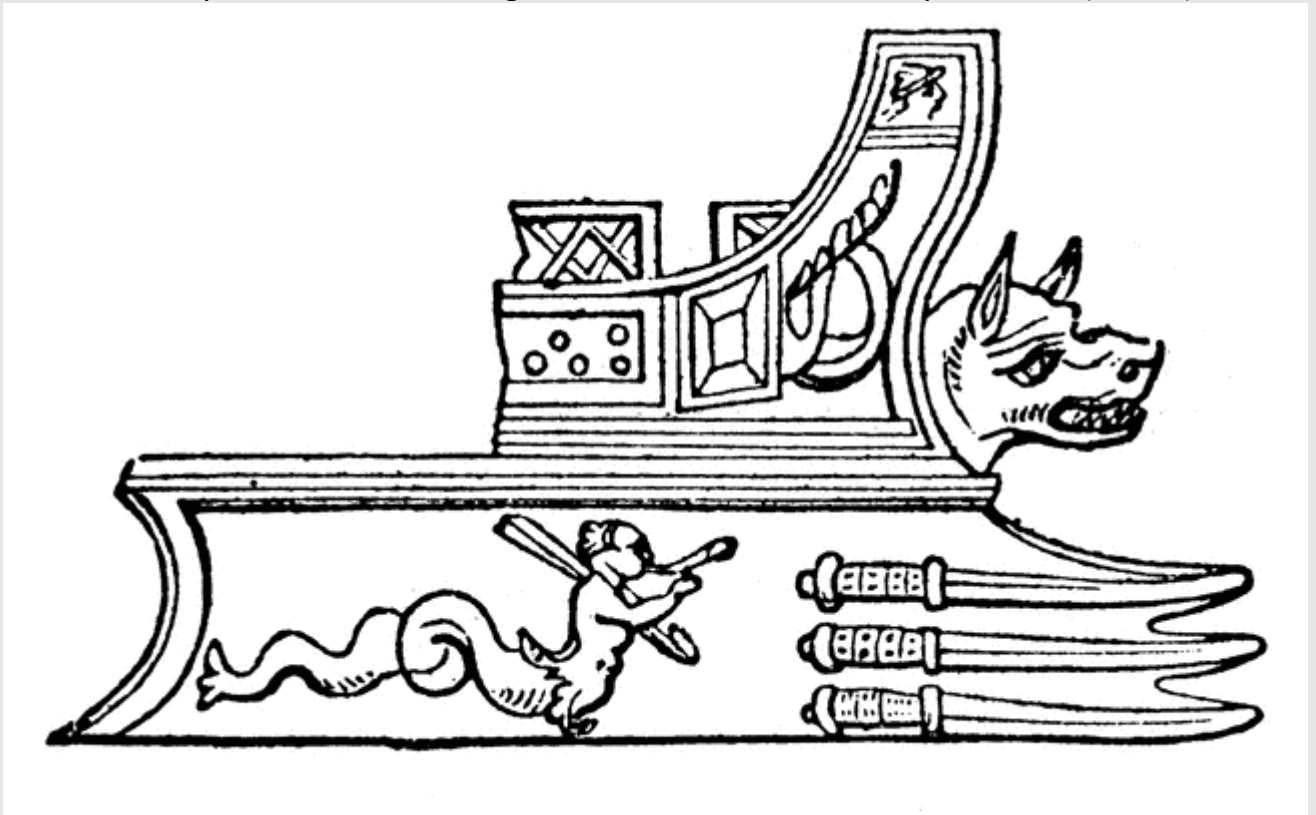
Machtsuitbreiding en de Punische oorlogen.

In de eeuw nadat de Galliërs vertrokken waren, begonnen de Romeinen hun macht in Italië uit te breiden. Ze kwamen in botsing met de hun naburige volken. Hun machtigste vijanden waren de Etrusken. Deze hadden in de loop der eeuwen hun macht vanuit het noorden uitgebreid tot ver beneden Rome en ook hadden ze de zee voor de Italische kust onder hun gezag gebracht. Deze zee heette dan ook de Tyrrheense zee. De Grieken noemden de Etrusken Tyrrhenoi.

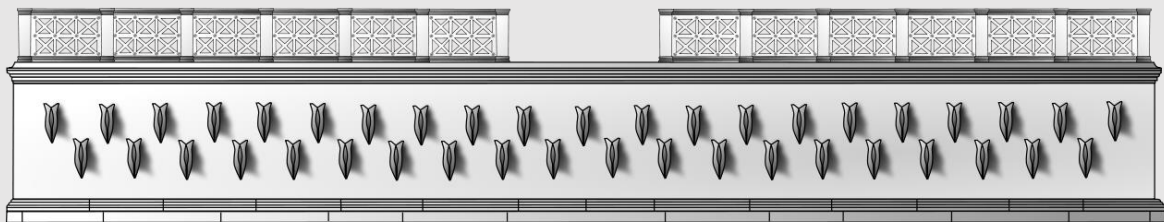

Echter vanaf het moment dat de Romeinen de Etrusken (koning Tarquinius Superbus cum suis) uit Rome verjaagd hadden, hebben de Romeinen stelselmatig de invloed van de Etrusken weten terug te dringen. Aan het eind van de vierde eeuw vond een belangrijke slag plaats tussen Rome en de Latijnen onder leiding van Antium. Ja, de Latijnen, die zich in een stedenbond hadden verenigd. Ook al waren de Romeinen Latijnen, toch waren er spanningen tussen Rome en de omwonende Latijnen. Rome kreeg te veel

macht en was bedreigend. Het kwam tot een zeeslag voor de monding van Tiber. In deze slag hebben de Romeinen de geallieerde Latijnen verslagen. Veel van hun schepen hebben ze buit gemaakt. De bronzen scheepsnebben (rostra)

hebben ze van die schepen afgehaald en als overwinningstekens meegenomen naar Rome. Deze hebben ze daar op een opgehoopte verhoging van aarde, die als spreekgestoelte diende, gestoken. Dat spreekgestoelte heette vanaf dat moment de rostra.

reconstructie van de Rostra op het Forum Romanum

Deze overwinning betekende het einde van de stedenbond. Al snel breidde de invloed van Rome zich naar het zuiden uit. Zo onderwierp zich Capua, dat in Campanië lag aan Rome.

Natuurlijk zou de toename van de macht in Italië op den duur op de een of andere manier tot nieuwe botsingen moeten leiden. In het zuiden waren naast Italische steden vooral Griekse steden zoals Neapolis en Tarentum. Bovendien woonden daar ook de Samnieten, een volk dat militair gezien de evenknie was van Rome. De Samnieten probeerden de macht uit te breiden en moesten dus wel in conflict met Rome komen. De Samnieten verbonden zich op den duur met andere volken, die Rome omringden, zoals de Etrusken en de Umbriërs. Toch kon die coalitie Rome niet bedwingen. Integendeel. Rome zegevierde.

De toenemende macht van Rome zorgde er nu ook voor dat het Griekse Tarente in Zuid-Italië dat zelf de macht wilde, hulp van buiten inriep. Het deed een beroep op Pyrrhus, koning van Epirus, in het noordwesten van Griekenland. Pyrrhus wilde zijn macht niet tot Epirus beperken. Graag ging hij op het hulpverzoek in. Hij kwam met olifanten en heeft wel een paar overwinningen op de Romeinen behaald, maar die kostten hem zoveel manschappen, dat hij na iedere slag zwaar verzwakt was. Zijn overwinningen zijn dan ook beroemd geworden als 'Pyrrhusoverwinningen'. Uiteindelijk trok hij zich terug.

De macht van Rome bleef groeien en zo kon het niet uitblijven dat het wel in botsing kwam met buitenlandse machten. Zo hadden de Carthagers het westelijk deel van de Middellandse zee tot hun handelsgebied gemaakt. Verder hadden ze ook vestigingen op Sicilië en zo kregen die Carthagers problemen met de Griekse steden, die ook handeldrijvend waren. Uiteindelijk ontstond er de eerste Punische oorlog (264-241) waarin Rome de Grieken te hulp kwamen tegen de Carthagers op Sicilië. De Carthagers onder leiding van Hamilcar, de vader van Hannibal, hadden als voordeel dat ze erg rijk waren en een vloot hadden. De Romeinen hadden alleen een landleger, maar een goed lichtingensysteem en de Romeinen waren inventief. Zo zorgden zij ervoor dat slagen op zee halve landslagen werden. Zij introduceerden enterbruggen, zodat soldaten het schip van de vijand op konden en zo een landoorlog konden nabootsen. Gevolg was dat de Romeinen uiteindelijk de Carthagers versloegen.

Hun vredesvoorwaarden waren keihard: Sicilië werd Romeinse provincie, overigens de eerste overzeese provincie van de Romeinen én de Carthagers moesten de Romeinen een grote herstelbetaling doen.

Na de eerste Punische oorlog focusten de Carthagers zich onder leiding van Hamilcar op Spanje, waarvan ze grote delen veroverden. Na Hamilcars dood 229 volgde diens schoonzoon Hasdrubal hem op, de stichter van Carthago Nova, nu Cartagena, maar die werd in 221 vermoord. Deze Hasdrubal heeft het

De coniunctivus perfecti en plusquamperfecti.

Coniunctivus perfectum.

Om de coniunctivus van het perfectum actief te maken moet je eerst van een werkwoord de perfectumstam hebben. Daarachter zet je de modus kenletters van de coniunctivus van het perfectum (-eri-) en de uitgang. De coniunctivus passief maak je door het ppp te nemen en de coni. praesens van esse (sim)

Opdracht 7. Vul zelf de rijtjes in onderstaande roosters.

Coniunctivus perfectum actief

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Coniunctivus perfectum passief.

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Coniunctivus plusquamperfecti

De coniunctivus actief van het plusquamperfectum maak je door de infinitivus actief te nemen en daarachter de uitgangen te zetten Voorbeeld: laudavisse-m. De coniunctivus passief maak je door het ppp te combineren met de coniunctivus imperfecti van esse. Voorbeeld: laudatus essem

Opdracht 8. Maak onderstaande tabellen compleet

Coniunctivus plusquamperfecti actief

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Coniunctivus plusquemperfecti passief

	laudare	terrere	regere	audire	capere
1 ^e					
1 ^e					
3 ^e					
1 ^e					
2 ^e					
3 ^e					

Opdracht 9

Vertaal onderstaande verba. De werkwoorden komen uit tekst 16.1.

1. incendisses	11. adiunges
2. inferaris	12. acceptus sis
3. explorem	13. daturus esse
4. immolaris	14. adiunxisti
5. comperisti	15. corruperint
6. conicerent	16. conicitur
7. sentieris	17. commemoraverimus
8. segregaturi estis	18. comperientur
9. immolo	19. accepissetis
10. quaerunt	20. quaerant
21. incensuri sumus	24. sacrificetur
22. coepisses	25. inferentium
23. segregamini	26. incensuri simus

27. quaeretis
28. institueret
29. quaereretis
30. adiunxeritis
31. poneris
32. daturus es
33. coniciet

34. exploraverint
35. iuremus
36. ponatur
37. coeperimus
38. accipias
39. servaverimus
40. sacrificarent

41. des
42. segregarent
43. cogitabit
44. immolabitur
45. nociturus erat
46. celent
47. ponerent
48. iuraretur
49. acceptum sit
50. celareris

51. sentias
52. data essent
53. servabunt
54. comperissemus
55. posita eras
56. sacrificaveratis
57. nocete
58. corrupturi sint
59. ponit
60. iuravissetis

61. cogitas
62. dubitet
63. adiuncta esse
64. posuissent
65. accipiet
66. celabam
67. exploratura eram
68. sacrificata sit
69. nocuerit
70. sensisti

71. sensum sit
72. inferretur
73. immolaremus
74. cogitetur
75. dubitaturi sumus
76. conicias
77. acciperentur
78. corrumperis
79. dubitaverint
80. exploraturae estis

Opdracht 10

Vertaal in het Latijn. De naamwoorden staan op volgorde onder tekst 1.

1. van een machtige
2. door begeerte
3. met een rode zee
4. van gezanten
5. door plannen

6. verdenking obj.
7. aan trouw
8. door haat
9. voor jongetjes
10. door offerdieren

11. de overigen obj.
12. vriendschappen
subj.
13. niemand obj.
14. voor de geest

15. vrienden subj.

16. met de eerste

Gebruik coniunctivus perfecti en plusquamperfecti in de bijzin.

De coniunctivus van het perfectum en plusquamperfectum gebruik je op dezelfde manier in de bijzin als die van praesens en imperfectum.

Opdracht 11

1. Cum amicus Hannibalem celavisset, eum cupiditate belli incendit.
2. Cum eius voluntas explorata sit, legati ad regem adeunt.
3. Non dubium est quin Hannibal fidem servet.
4. Non dubium est quin fides servata sit.
5. Quod Antiochus a Romanis corruptus esset, dubitavit eum iuvare.

Opdracht 12

Vertaal onderstaande tekst.

Tekst 16.1

In de biografie van Hannibal begint Nepos met een vertelling van de eed die Hannibal als achtjarig jongetje aan zijn vader aflegde. Nepos begint aan het eind van het leven van Hannibal. De oorlogen met de Romeinen zijn voorbij en verloren. Hannibal is gevluht en heeft zijn heil gezocht bij Antiochus koning van het Seleucidenrijk (Syrië). Deze was in conflict geraakt met de Romeinen, omdat hij zijn macht probeerde uit te breiden, ook op Europese bodem. Het lag voor de hand dat Hannibal zich tot hem zou wenden om asiel te vragen (196). De Romeinen kregen hier lucht van en zonden gezanten om diens uitlevering te vragen.

Hannibal

[2]... his temporibus omnium potentissimus rex Antiochus fuit. Hunc Hannibal tanta cupiditate belli incendit, ut usque a rubro mari arma temptaret inferre Italiae. 2 Ad quem legati Romani venerunt. Qui cum de eius voluntate explorarent darentque operam, ut consiliis clandestinis 5. Hannibalem in suspicionem regi adducerent, id non frustra fecerunt. Cum id Hannibal comperisset seque ab interioribus consiliis segregari vidisset, tempore dato adiit ad regem. 3 Cum multa de fide sua et odio in Romanos commemorasset, hoc adiunxit: 'Pater meus' inquit 'Hamilcar puerulo me, utpote non amplius VIII annos nato, in Hispaniam imperator proficiscens 10. Carthagine, Iovi optimo maximo hostias immolavit. 4 Quae divina res dum conficiebatur, quaesivit a me, vellemne secum in castra proficisci. Id cum libenter accepissem atque ab eo petere coepissem, ne dubitaret me ducere, tum ille 'Faciam', inquit 'si mihi fidem, quam postulo, dederis.' Simul me ad aram adduxit, apud quam sacrificare instituerat, et ceteris remotis 15. me aram tenentem iurare iussit me numquam in amicitia cum Romanis fore. 5 Id ego ius iurandum patri datum usque ad hanc aetatem ita conservavi, ut nemini dubium esse debeat, quin reliquo tempore eadem mente sim futurus. 6 Quare, si quid amice de Romanis cogitabis, non imprudenter facies, si me celaris; cum quidem bellum odio Romanorum 20. parabis, tibi ipsi nocebis, si non me in eo principem posueris.' Hac igitur, qua diximus, aetate cum patre in Hispaniam profectus est.

Woorden tekst 16.1

accipere, -cepi, -ceptus	aanvaarden	cogitare	denken
adiungere 3 ^e , -iunxi, -iunctus		commemorare	vermelden
toevoegen		comperire, -peri, -pertus	vernemen
aetas, -tatis	leeftijd	consilium	plan, intrige
alius atque	anders dan	conficere 5, -feci, -fectus	tot stand brengen
amicitia	vriendschap	corrumpere 3, -rupi, ruptus	verpesten, omkopen
amicus	vriendelijk	cupiditas, -tatis	begeerte
amplius <i>bij getallen</i>	meer dan	dare, dedi, datus	geven, bepalen
annos natus	.. jaren oud	divinus	goddelijk
ara	altaar	dubitare + <i>inf.</i>	aarzelen
atque	en	dubium est quin + <i>coni</i>	het is twijfelachtig of
celare	verbergen, geheim houden voor	explorare <i>de + abl.</i>	onderzoek doen naar
celaris = celaveris		fides 5	trouw, erewoord
ceterus	overig	fore = futurus esse	
clandestinus	heimelijk	frustra	tevergeefs
coepi	ik ben begonnen		

hostia	offerdier	proficiscens	vertrekkend
igitur	duś	proficisci <i>inf. praes.</i>	vertrekken
immolare	offeren	puerulus	jongetje
imprudens	onverstandig	quaerere, quaesivi, quaesitus (a)	vragen (aan)
inquit	..., zei hij,	quare	waarom?,
incendere, -cendi, census in brand steken	brengen naar	quid = aliquid <i>na si, nisi, num en ne.</i>	en daarom (rel. aansl.)
inferre + dat.	van plan zijn	quidem	echter
interior	intiemer	reliquus	overig
iubere 2, iussi, iussus	bevelen	remove 2, -movi, -motus	verwijderen
iurare	een eed afleggen	ruber, -bra, -brum	rood
ius iurandum	eed	sacrificare	offeren
legatus	gezant	secum = cum se	
libens	graag	segregare	scheiden
mare n maris (abl. sg. maria, gen.pl. marium, nom en acc.pl. maria)	zee	servare	bewaren
mens, mentis	geest instelling	simul	tegelijk
-ne	afh. vraag + coni.: of ..	sentire	menen
nemo, neminis	niemand	suspicio, -ionis	verdenking
nocere 2 + dat.	schaden	tamquam + coni.	alsof
numquam	nooit	tantus	zo groot
odium	haat	tempus, -oris	tijd
operam dare	moeite doen	tenere 2	vasthouden
ponere 3, posui, positus	plaatsen	usque	helemaal
postulare	eisen	utpote	namelijk, immers
potens	machtig	voluntas, -tatis	wil, gezindheid
princeps, -cipis	eerste, leider		
profectus	vertrokken		

Opdracht 13 Leer nu de oude vertaling van tekst 16.1 en de daarbij horende woorden.

Opdracht 14 Beantwoorde ondertaande vragen bij tekst 16.1

1. De ablativus kan op verschillende manieren (zonder voorzetsel) gebruikt worden:
 - a. als ablativus van middel: met, door middel van: instrumenti
 - b. als ablativus van oorzaak: door, door toedoen van: causae
 - c. als ablativus van scheiding: van, vanaf: separativus
 - d. als ablativus van kenmerk: deze bestaat uit een bijv.vnw. en zelfst. naamwoord in de ablativus en geeft een kenmerk van iemand of iets aan: van, met: qualitatis

e. als ablativus van tijd: in, op, vanaf, binnen: temporis

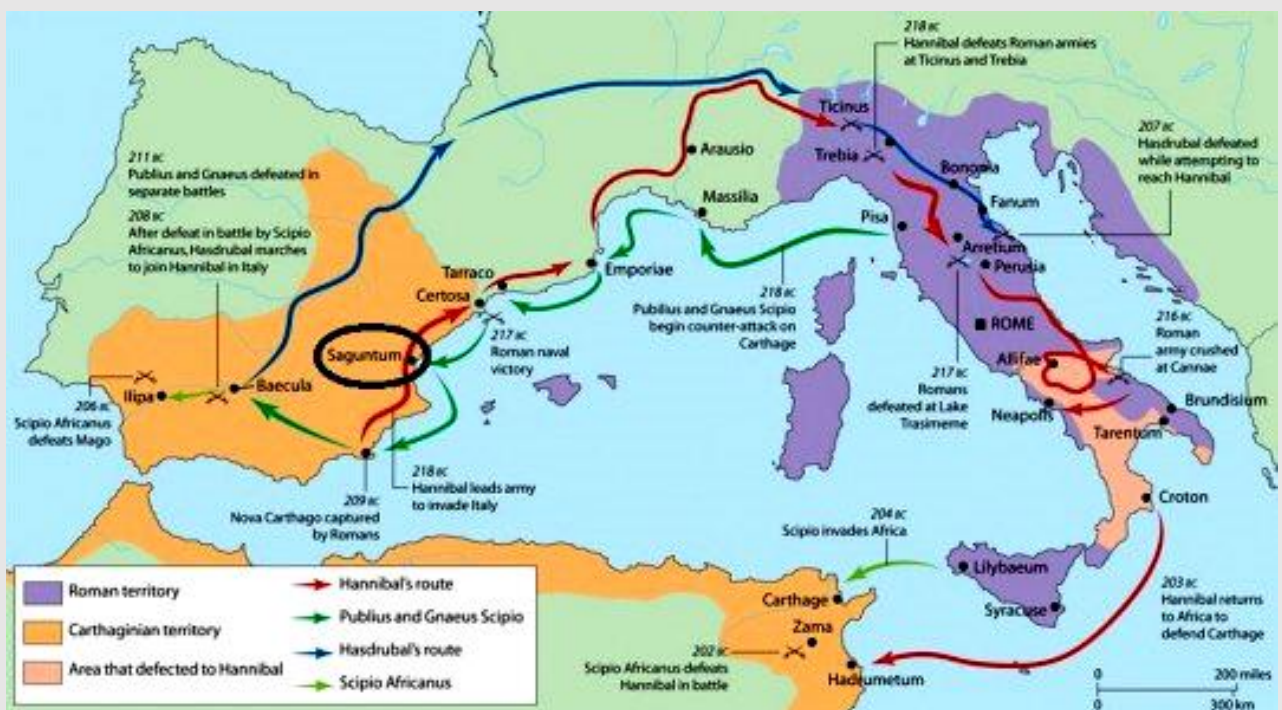
Zoek nu in tekst 16.1 voorbeelden van bovenstaande ablatieven.

2. 'Hannibalem in suspicionem regi adducerent' r.5 Waarom zouden de gezanten dat doen?
3. Waaruit blijkt in het vervolg dat de gezanten geen vergeefse moeite doen bij de koning?
4. Met welke twee argumenten probeert Hannibal toch nog Antiochus aan zich te binden in par.3?
5. In par.3 blijkt dat Hannibals woorden vanuit Romeins oogpunt en niet Carthaags oogpunt gekozen zijn. Uit welke woorden blijkt dat?
6. Waarmee maakt Hannibal zijn opmerking 'libenter accepissem r.12 duidelijk?
7. 'non imprudenter facies' r.18/9 Waarom niet?
8. 'tibi ipsi nocebis, si non me in eo principem posueris'r.20 Waarom?
9. Benoem en verklaar: explorarent 4, comperisset 6, segregari 6, lovi 10, dederis 13, remotis 14, tenentem 15, nemini 17.
10. De genitivus kan op verschillende manieren gebruikt worden (zie les 2 p.55). op welke manieren zijn de volgende genitieven gebruikt? r1. omnium, r.2 belli, r.4 eius, r.19 Romanorum.

Hoe Hannibal de oorlog uitlokt.

Toen Hannibal aan het hoofd van het Carthaagse leger kwam, was hij nog geen 25 jaar oud. De Carthagers hadden een verdrag met de Romeinen, dat de Ebro de grens was en dat zij geen Romeinse bondgenoot mochten aanvallen. Maar ten zuiden van de Ebro lag Saguntum, een bondgenoot van Rome. Hannibal verdroeg dit niet en viel het plaatsje aan, dat dapper weerstand bood. En terwijl de senaat in Rome vergaderde, wat ze moest doen, werd Saguntum ingenomen: *Senatu deliberante Saguntum perit*. Dit betekende de tweede Punische oorlog (218-201). Rome kon Hannibals daad niet accepteren en eiste van Carthago diens uitlevering. Carthago weigerde. De Romeinen hadden verwacht dat Carthago Hannibal zou uitleveren. Rome was niet klaar voor de oorlog en had middelmatige veldheren. Hannibal was wel klaar voor de krijg en was een uitmuntend veldheer.

Hannibal nam het initiatief. In 5 maanden stond hij in Italië, hoewel hij op zijn barre tocht over de Pyreneeën en Alpen de helft van zijn mannen had verloren.

Tekst 16.2.

Opdracht 15

Vertaal onderstaande tekst in correct Nederlands.

Hamilcar is gestorven in Spanje en wordt opgevolgd door diens schoonzoon, Hasdrubal de Schone. Die wordt echter vermoord.

[3] Hamilcaris post obitum, Hasdrubale imperatore suffecto, Hannibal equitatu omni praefuit. Hoc quoque interfecto exercitus summam imperii ad eum detulit. Id Carthaginem delatum publice comprobatum est. 2 Sic Hannibal, minor V et XX annis natus 5. imperator factus, proximo triennio omnes gentes Hispaniae bello subegit; Saguntum, foederatam civitatem, vi expugnavit; tres exercitus maximos comparavit. 3 Ex his unum in Africam misit, alterum cum Hasdrubale fratre in Hispania reliquit, tertium in Italiam secum duxit. Saltum Pyrenaeum transiit. Quaecumque iter 10. fecit, cum omnibus incolis confligit: neminem nisi victum dimisit. 4 Ad Alpes posteaquam venit, quae Italiam ab Gallia seiungunt, quas nemo umquam cum exercitu ante eum praeter Herculem Graium transierat, quo facto is hodie saltus Graius appellatur, Alpico temptantes prohibere transitu concidit; loca 15. patefecit, itinera muniit; effecit, ut ea elephantus ornatus ire posset, qua antea unus homo inermis vix poterat repere. Hac copias traduxit in Italiamque pervenit.

Woorden tekst 16.2

Alpicus	Alpenbewoner	minor	<i>bij getal</i> : minder dan
civitas	burgerij	munire	aanleggen
comparare	verwerven	obitus	de dood
comprobare	goedkeuren	patefacere 5, -feci, -factus	openen
concidere 3	neervellen	Posteaquam	nadat
confligere 3, -flixi, -flictum slaags raken		praeesse + <i>dat.</i>	aan het hoofd staan van
deferre, -tuli, -latus overdragen,		prohibere + <i>abl.</i>	afhouden van
dimittere, -misi, -missus laten gaan		proximus	eerst volgende
efficere 5, ut + <i>coni</i> , tot stand brengen dat		quacumque	waarlangs ook maar
equitatus 4	ruiterij	saltus 4	bergwoud
expugnare	veroveren	Saltus Pyrenaeus	Pyreneeën (bergwoud)
factum	daad	seiungere 3	scheiden
foederatus	door een verdrag verbonden	subigere, -egi, -actus onderwerpen	
Graius	Grieks, de Griek	sufficere, -feci, -fectus in de plaats kiezen	van
hodie	vandaag	summa	het totaal
imperium	gezag	transire	overgaan
incola	bewoner	transitus 4	overtocht
interficere 5, -feci, -fectus doden		triennium	periode van drie jaren
iter n, itineris	tocht, weg	vis, vim, vi	geweld
locus, pl. loca <i>n</i>	plaats, p. gebied		

Opdracht 16

Leer nu de oude vertaling van tekst 16.2 en de daarbij horende woorden.

Opdracht 17

Beantwoord de volgende vragen.

1. Wie worden met 'hoc' r.2 en 'eum' r.3 bedoeld?
2. Benoem en verklaar 'Carthaginem' r.3?
3. Waarmee congrueert 'delatum' r.3?
4. Benoem en verklaar 'annis' r.4, 'proximo triennio' r.5 en 'bello' r. 6
5. Door welke naamval kunnen de woorden 'ex his' r.7 vervangen worden. Hoe noem je dan het gebruik van die naamval?
6. r.10/11 'neminem nisi victum dimisit'. Op zich is deze zin een gewoon oordeel (feit). Maar met welke bedoeling vermeldt Nepos dit ten aanzien van Hannibal?
7. Ook r.12/13 'quas ... transierat' is door Nepos met een bedoeling ten aanzien van Hannibal opgeschreven. Welke?

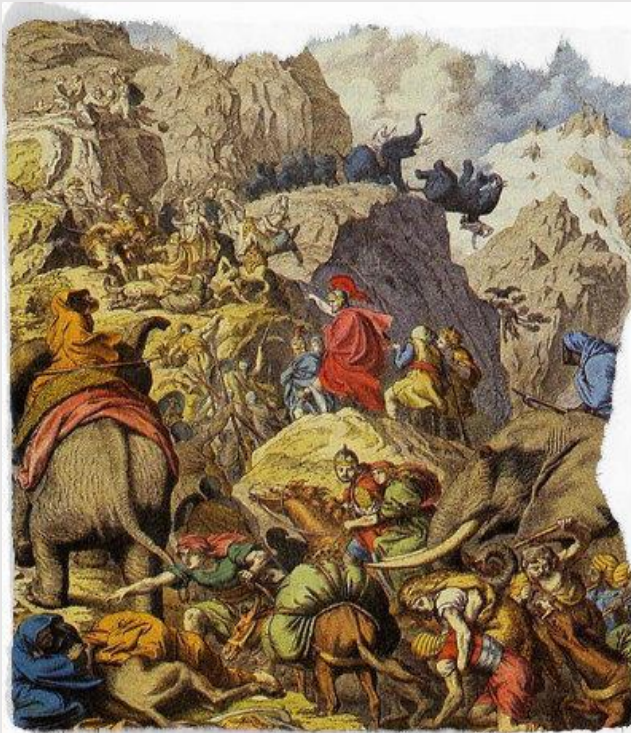
8. Waarop wordt met 'quo facto' in r.13 gedoeld?
9. Uit welke informatie kun je opmaken dat de Alpicos inderdaad niet verder kwamen dan 'temptantes prohibere transitu'. r.14?
10. De Romeinen gebruiken veel stijlmiddelen om wat ze zeggen mooier en/of duidelijker te zeggen. Zo gebruikten ze onder andere de volgende stijlmiddelen. Geef van ieder stijlmiddel een voorbeeld uit de tekst.
- **hyperbaton**: (geforceerde) scheiding van twee bij elkaar horende naamwoorden.
 - **paralellie**: gelijke zinsopbouw
 - **trikolon**: drie vergelijkbare elementen
 - **asyndeton**: het niet gebruiken van een voegwoord als 'et'
 - **litotes**: door ontkenning het tegenovergestelde versterkt zeggen
 - **metafoor**: overdracht van betekenis op grond van gelijkenis
 - **hyperbool**: opzettelijke overdrijving

Hoe de olifanten over de Alpen kwamen.

Deze tocht was des te knapper omdat hij over de bergen olifanten had meegenomen. De Romeinse geschiedschrijver Livius heeft aan deze oorlog 10 boeken gewijd. Uit zijn werk komen de volgende fragmenten van de overtocht:

XXI,28. In het volgende fragment wordt verteld hoe Hannibal de olifanten over de Rhône liet zetten:

Ik geloof dat er verscheidene plannen geweest zijn de olifanten over te zetten. In ieder geval verschillen de lezingen over hoe het gebeurd is. Volgens sommigen zijn eerst de olifanten bijgedreven bij de oever; daarna werd de meest woeste van hen door zijn menner geprikkeld. Hij volgde hem, toen die in het water terugweek en zo heeft hij de kudde meegenomen door er overheen te zwemmen, want de snelle stroming van de rivier zelf sleurde iedere olifant naar de andere oever mee, wanneer hij ondanks zijn vrees voor het diepe water de grond onder zijn voeten verloor. Maar het is zekerder, dat ze overgezet zijn met vloten. Niet alleen zou dit plan wel veiliger geweest zijn, als het nog niet gebeurd was, maar ook is het makkelijker te geloven, nu het al wel gebeurd is. Ze hebben 1 vlot, dat 200 voet lang was en 50 breed, vanaf land in de rivier uitgestrekt. Nadat ze dit met verscheidene stevige touwen stroomopwaarts aan de oever hadden vastgebonden, opdat het niet met

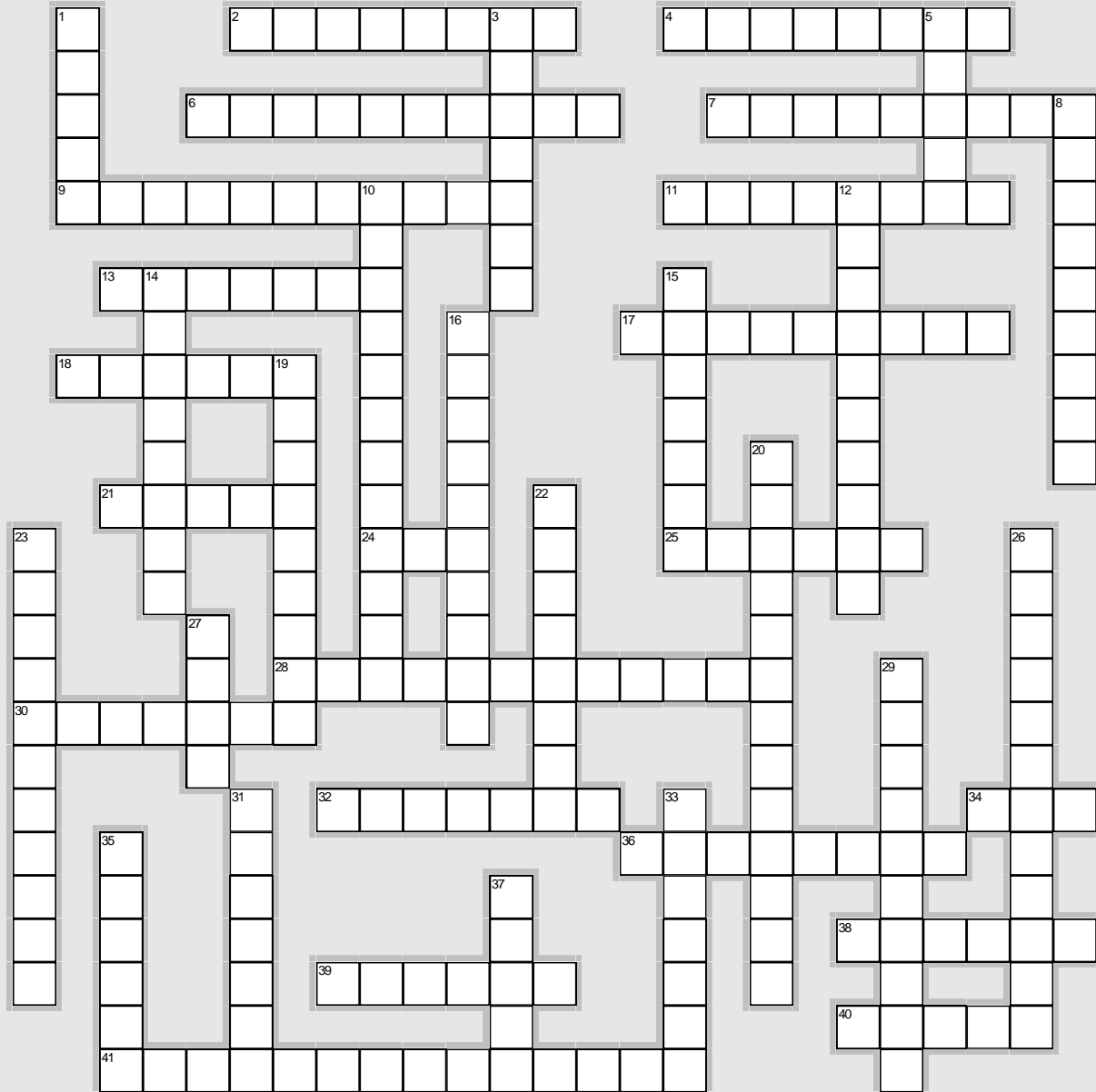
het water meegevoerd zou worden, hebben ze het bedekt als een brug door er aarde op te gooien, opdat de dieren moedig erop zouden stappen als over vaste bodem. Een tweede vlot, dat even breed was en 100 voet lang en geschikt om de rivier over te steken, is eraan vast gemaakt. Toen zijn de olifanten over het vaste vlot als over een weg voortgedreven, terwijl de vrouwtjes voorop liepen. Toen er al vrij veel olifanten overgestapt

waren op het kleinere eraan vastgemaakte vlot, werden terstond de kabels losgemaakt, waarmee het vlot losjes was vastgeknoopt en werd het vlot door snelzeilers naar de andere kant getrokken. Nadat zo de eerste olifanten van boord gezet waren, is men daarna naar de andere olifanten gegaan en heeft die overgezet. Ze waren volstrekt niet in paniek, totdat zij over de a.h.w. aangrenzende brug werden voortgedreven. De eerste angst ontstond, toen zij het diepe water werden opgesleurd nadat het vlot van de rest was losgemaakt. Omdat namelijk de buitenste olifanten van het water weken, verdrukten ze elkaar en veroorzaakten vrij veel paniek. Uiteindelijk bracht de angst zelf bij hen rust teweeg, omdat zij rond zich water zagen. Sommigen vielen zelfs door hun onstuimig gedrag van het vlot in de rivier, maar nadat ze hun bestuurders van zich af gegooid hadden, bereikten zij, door hun gewicht zelf onwankelbaar, het vasteland, doordat ze voetje voor voetje naar ondiepten zochten.

Puzzel les 16

Opdracht 18

Maak onderstaande puzzel. Gebruik daarvoor de leerwoorden van les 16.

EclipseCrossword.com

Horizontaal

2. ik zal aannemen (8)	11. jij brengt tot stand (8)
4. jij was begonnen (8)	13. van de haatgevoelens (7)
6. het wordt vernomen (10)	17. dat het verborgen werd (9)
7. gezocht acc (9)	18. dat jij beveelt (6)
9. Dat hij doodt (11)	21. van trouw (5)

- 24. met het altaar (3)
- 25. van de zeeën (6)
- 28. zij waren van plan geweest (12)
- 30. jij zult geplaatst worden (7)
- 32. offerdieren object (7)
- 34. dat jij geeft (3)

- 36. voor vrijgelatenen (8)
- 38. voor de leeftijd (6)
- 39. zij zullen plaatsen (6)
- 40. dat jij verbergt (5)
- 41. dat ik in brand gestoken was (14)

Verticaal

- 1. te worden gebracht naar (5)
- 3. leeftijd object (7)
- 5. van een vriend (5)
- 8. jij zult onderworpen worden (9)
- 10. wij hadden vernomen (12)
- 12. dat hun bevolen werd (10)
- 14. wij zullen worden gegeven (8)
- 15. dat ik heb gegeven (7)
- 16. door de geopenden (10)
- 19. dat jij onderworpen wordt (9)

- 20. dat wij gered zijn (13)
- 22. het omgekochte n.pl (8)
- 23. zij zullen aangenomen worden (11)
- 26. dat jullie tot stand hebben gebracht (12)
- 27. door de zee (4)
- 29. dat jij tot stand bracht (10)
- 31. brengt naar (7)
- 33. niemand object (7)
- 35. ik heb verwijderd (6)
- 37. gevend abl.sg (5)

princeps inter pares

amicitia fortior

fides facit fidem

nemo sine vitiis nascitur

Leerwoorden les 16.

accipere, -cepi, -ceptus	aanvaarden	hostia	offerdier
adiungere, -iunxi, -iunctus	toevoegen	igitur	dus
aetas, -tatis	leeftijd	imprudens	onverstandig
alius atque	anders dan	incendere, -cendi, census in brand steken	
amicitia	vriendschap	inferre + <i>dat.</i>	brengen naar
amicus	vriendelijk	inquit	..., zei hij,
amplius <i>bij getallen</i>	meer dan	instituere 3-stitui, -stitutus	van plan zijn
annos natus	.. jaren oud	interficere 5, -feci, -fectus	doden
ara	altaar	iubere 2, iussi, iussus	bevelen
atque	en	ius iurandum	eed
celare	verbergen, geheim	libens	graag
	houden voor	mare n maris (<i>abl. sg. maria, gen.pl. marium, nom en acc.pl. maria</i>)	zee
ceterus	overig	-ne	<i>afh. vraag + coni.:</i> of ..
coepi	ik ben	nemo, neminis	niemand
	begonnen	odium	haat
commemorare	vermelden	operam dare	moeite doen
comperire, -peri, -pertus	vernemen	patefacere 5, -feci, -factus	openen
conficere 5, -feci, -fectus	tot stand brengen	ponere 3, posui, positus	plaatsen
confligere 3, -flixi, -flictum	slaags raken	princeps	eerste, leider
corrumpere 3, -rupi, ruptus	verpesten, omkopen	puerulus	jongetje
	begeerte	quaerere, quaesivi, quaesitus (a)	vragen (aan)
cupiditas, -tatis	geven,	quare	waarom?, en daarom (rel. aansl.)
dare, dedi, datus	bepalen	quidem	echter
deferre, -tuli, -latus	overdragen, rapporteren	reliquus	overig
	laten gaan	remove 2, -movi, -motus	verwijderen
dimittere, -misi, -missus	goddelijk	sacrificare	offeren
divinus	aarzelen	servare	bewaren
dubitare + <i>inf.</i>	het is	subigere, -egi, -actus	onderwerpen
dubium est quin + <i>coni</i>	twijfelachtig of	sufficere, -feci, -fectus	in de plaats kiezen van
	trouw,	suspicio, -ionis	verdenking
fides 5	erewoord	tamquam + <i>coni.</i>	alsof
fore = futurus esse		usque	helemaal
frustra	tevergeefs		

Grammatica les 16

Het pfa en het futurum perifrasticum.

Het participium futuri activi.

Vorming

Het participium futuri activi (pfa) is toekomstend/natijdig (moet nog gebeuren) en bedrijvend. Dat laatste moet je goed onthouden, omdat de vorm nogal misleidend is. Je maakt het pfa van het ppp: je vervangt –us door –urus. Voorbeeld 'laudatus' wordt dan 'laudaturus/a/um'. Het pfa is een adiectivum van de 1^e en 2^e declinatie.

De betekenis van laudaturus is:

7. zullende prijzen (minst gebruikt)
8. van plan zijnd te prijzen
9. bestemd te prijzen
10. gaand prijzen
11. op het punt staand te prijzen
12. om te prijzen

Overzicht van de participia

	ppa	ppp	pfa
	3 ^e declinatie	1 ^e /2 ^e decl.	1 ^e /2 ^e decl.
1 ^e coni.	laudans, -ntis prijzend	laudatus geprezen	laudaturus zullende prijzen
2 ^e coni.	videns ziend	visus gezien	visurus zullende zien
3 ^e coni.	regens besturend	rectus bestuurd	recturus zullende besturen
4 ^e con.	audiens horend	auditus gehoord	auditurus zullende horen
5 ^e coni.	capiens nemend	captus genomen	capturus zullende nemen

Het futurum perifrasticum: esse + pfa.

In de indicativus heeft het futurum perifrasticum een bijzondere betekenis. Voorbeeld: laudaturus sum:

6. ik sta op het punt te prijzen

7. ik ga prijzen
8. ik ben van plan te prijzen
9. ik ben bestemd te prijzen
10. nooit: ik zal prijzen

In alle andere modi verliest het meistens die bijzondere betekenis: laudaturus esse – te zullen prijzen.

Relatieve aansluiting.

Vaak begint een nieuwe zin met een relativum, maar het antecedent daarvan staat in de vorige zin of is de vorige zin. Het relativum moet je dan vervangen door et/sed/nam en een corresponderende vorm van is/ea/id.

Hannibal monitus a nuntiis est. **Quorum** verba eum terruerunt. Quorum = et eorum

Hannibal verbis nuntiorum territus est. **Quod** mirabilem puto.

Quod = et id.

De coniunctivus perfecti en plusquamperfecti.

Coniunctivus perfectum.

Actief: perfectumstam –eri-uitgang:

- laudaverim dat ik geprezen heb
- monueris dat jij gewaarschuwd hebt
- rexit dat hij bestuurd heeft
- aud(v)erimus dat wij gehoord hebben
- ceperitis dat jullie genomen hebben
- ceperint dat zij genomen hebben

Passief: ppp + de coni. praesens van esse (sim)

laudatus/monitus/rectus/auditus/captus sim: dat ik geprezen/gewaarschuwd/bestuurd/gehoord/gegrepen ben

Coniunctivus plusquamperfecti

Actief: infinitivus van het perfectum actief + uitgang

- laudavisse dat ik geprezen had
- monuissent dat ik gewaarschuwd had
- rexissem dat ik bestuurd had
- audi(v)issem dat ik gehoord had

- cepissem dat ik genomen had

Passief: ppp + coniunctivus imperfecti van esse.

laudatus/monitus/rectus/auditus/captus essem: dat ik
geprezen/gewaarschuwd/bestuurd/gehoord/gegrepen was

Gebruik coniunctivus perfecti en plusquamperfecti in de bijzin.

De coniunctivus van het perfectum en plusquamperfectum gebruik je op dezelfde manier in de bijzin als die van praesens en imperfectum. Zie daarvoor les 15.

Gebruik van de ablativus

- als ablativus van middel: met, door middel van: **instrumenti**
- als ablativus van oorzaak: door, door toedoen van: **causae**
- als ablativus van scheiding: van, vanaf: **separativus**
- als ablativus van kenmerk: deze bestaat uit een bijv.vnw. en zelfst. naamwoord in de ablativus en geeft een kenmerk van iemand of iets aan: van, met: **qualitatis**
- als ablativus van tijd: in, op, vanaf, binnen: **temporis**

Stijlmiddelen

- **hyperbaton:** (geforceerde) scheiding van twee bij elkaar horende naamwoorden.
- **paralellie:** gelijke zinsopbouw
- **trikolon:** drie vergelijkbare elementen
- **asysndeton:** het niet gebruiken van een voegwoord als 'et'
- **litotes:** door ontkenning het tegenovergestelde versterkt zeggen
- **metafoor:** overdracht van betekenis op grond van gelijkenis
- **hyperbool:** opzettelijke overdrijving

Stamtijden les 16

accipere 5, accepi, acceptus	aannemen
adiungere 3, adiunxi, adiunctus	verbinden
comperire 4, comperi, compertus	vernemen
conficere 5, confeci, confectus	tot stand brengen
corrumpere 3, corrupi, corruptus	verpesten, omkopen
dare, dedi, datus	geven
deferre 3, detuli, delatus	overbrengen, rapporteren
dimittere 3, dimisi, dimissus	laten gaan

fore = futurus esse
incendere 3, incendi, incensus
instituere 3, institui, institutus
quaerere 3, quaesivi, quaesitus
removeere 2, removi, remotus
confligere 3, conflixi, conflictum
interficere 5, interfeci, interfectus
patefacere 5, patefeci, patrefactus
subigere 3, subegi, subactus
sufficere 5, suffeci, suffectus

te zullen zijn
in brand steken
van plan zijn
vragen, zoeken
verwijderen
slaagsraken
doden
openen
onderwerpen
in de plaats van keizen